

ВІДЗИВ ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

про дисертацію авлик Наталії Василівни

"Ціннісна детермінація морального становлення особистості в юнацькому віці "

подану на здобуття наукового ступеня кандидата

психологічних наук зі спеціальності

19.00.07 – “Педагогічна та вікова психологія”.

Дисертаційна робота Н.В.Павлик присвячена дослідженню проблеми ціннісної детермінації морального становлення особистості в юнацькому віці. Систематичне вивчення проблеми морального становлення сучасного юнацтва є досить актуальним. Воно має певні усталені традиції, проте виклики сучасності спонукають змінювати не лише методи виховання моральності учнівської та студентської молоді, але й ставлення до цієї проблеми як до найважливішого завдання середньої та вищої освіти, оскільки саме в юнацькому віці закладаються ті основи, на яких будуватиметься ціннісно-моральний стрижень людини в її подальшому житті.

Проблема ціннісної детермінації морального становлення особистості викликає значний інтерес сучасних дослідників. Нині Україна потребує психолого-педагогічних працівників, компетентних у соціокультурній галузі, які можуть приймати ефективні рішення у непростих ситуаціях морального вибору, надаючи живий приклад моральної поведінки юнацтву.

Актуальність дисертаційного дослідження Н.В.Павлик є багатоаспектною. Вона полягає у тому, що це дослідження є своєчасною відповіддю саме на виклики сучасної соціокультурної ситуації. Сьогодні вітчизняна культура характеризується дифузністю ціннісних орієнтирів внаслідок неструктурованості різноманітних типів субкультур (соц. реалізм, пост-модерн, масова культура тощо), відсутністю чітких ціннісних критеріїв та моральних зразків у суспільстві; гедоністично-прагматичною спрямованістю, індиферентністю стосовно духовно-морального смислового виміру буття; наявністю деструктивного впливу реклами, що сприяє навіюванню нездорових стереотипів. Все це обумовлює низький рівень психогієни та моральної просвіти серед сучасної молоді, в наслідок чого значно поширюються масові прояви

соціально-психологічної дезадаптованості і тенденції до деструктивного, зокрема, невротичного особистісного розвитку юнаків та дівчат. Таким чином, тема дослідження обрана дисертанткою, має не тільки наукове, а й суспільне значення.

Актуальність даної роботи полягає у вивченні, саме ціннісних факторів розвитку моральної сфери особистості, які визначають зміст і спрямованість моральної поведінки людини. У дослідженні враховані вікові аспекти проблеми ціннісної детермінації морального становлення в юнацькому віці, оскільки саме цей вік є сензитивним щодо морального самовизначення особистості, він є тією граничною межею, коли з одного боку, моральний вибір є вже усвідомленим вчинком, а з другого, ще не пізно розвивати моральні здібності.

Дослідження виконане на суміжжі кількох дисциплін – філософії, етики, педагогічної, екзистенційної, християнської та медичної психології, що робить його інформативним для представників перерахованих наукових напрямків.

Все це обумовлює гостру актуальність та наукову новизну дисертаційного дослідження Павлик Н.В. У роботі логічно сформульовано об'єкт та предмет, визначено мету й завдання дослідження.

Теоретичний аналіз проблеми ціннісної детермінації морального становлення особистості виконаний дисертанткою ґрунтовно, із залученням як широко відомих, так і нетрадиційних для даної проблематики джерел. Вивчивши широке коло літературних джерел, авторка піддала їх глибокому науковому аналізу з позицій поставленої мети та завдань. Вона дослідила поняття “цінності”, “моральність” у науково-історичному аспекті, залучивши до свого аналізу філософські й теологічні підходи авторів минулого і показала еволюцію даних понять від середньовічної філософії до наших днів. Матеріал викладено на високому стилістичному рівні.

Експериментальне вивчення наукової проблеми вимагає від науковця аргументованого вибору методологічного підходу дослідження, ретельного аналізу науково-психологічних джерел, високого рівня креативності до розробки власного наукового бачення змісту роботи. Павлик Н.В. успішно виконала ці завдання. Позитивної оцінки заслуговує чіткість визначення дисертанткою власного дослідницького підходу, який означено як ціннісно-особистісний підхід. Виходячи з

позицій даного підходу, дисертантка доводить, що провідна роль у детермінації морального розвитку належить духовним цінностям, які мають займати провідне місце в ціннісній ієрархії особистості. Моральне становлення є процесом і результатом духовного зростання людини й відбувається завдяки засвоєнню та актуалізації буттєвих, зокрема, духовних цінностей шляхом набуття культурно-суспільного і духовно-особистого досвіду. Воно має певні етапи та кризові періоди.

У другому розділі дисертанткою розроблена модель ціннісної структури особистості, запропоновано нову типологію цінностей, визначено показники моральної сфери та систему ціннісних детермінант морального становлення згідно критеріїв змвсту, ступеню структурованості та можливості реалізації цінностей. Все це є науково-теоретичним доробком і становить наукову новизну дослідження. Якість наукового аналізу, чіткість визначених принципів та парадигми дослідження свідчать про зрілість Н.В.Павлик як науковця.

Цікаві дані, які отримано дисертанткою в констатувальному експерименті, дозволили автору виявити тенденцію, яка демонструє той факт, що протягом юнацького віку активно відбувається усвідомлення та засвоєння вищих духовних цінностей, що обумовлює моральне становлення особистості. Можливо, ця тенденція є проявом суто юнацького особистісного новоутворення – потреби у ціннісно-моральному самовизначенні. Проте домінуючими залишаються цінності спілкування та сім'ї. Студенти, порівняно зі старшокласниками, демонструють значно вищий рівень моральності, зокрема, внутрішнього локусу контролю, здатності до морального вибору.

Використання статистичної обробки експериментальних даних методами кореляційного і факторного аналізу дозволило автору визначити такі закономірності ціннісної детермінації морального становлення особистості в юнацькому віці: буттєві та сімейні цінності, стійкість ціннісної системи й узгодженість декларованих і діючих цінностей сприяють моральному становленню; дефіцитарні цінності, дифузність та нестійкість ціннісної ієрархії перешкоджають моральному становленню й психічному розвитку особистості в цілому.

В дисертації розкрито механізм ціннісної детермінації морального становлення особистості в нормальному та девіантному проявах.

Дисертантка зазначає, що незважаючи на підвищення рівня морального розвитку наприкінці юнацького віку, окрім позитивних тенденцій, на жаль, існує і протилежна тенденція - до деструктивного особистісного розвитку. До чинників, що зумовлюють порушення морального становлення особистості, належать деструктивні ціннісні детермінанти. Домінування дефіцитарних, несприйняття духовних цінностей сприяє формуванню гедоністично-прагматичної спрямованості особистості. Нестійкість, дифузність ціннісної структури, відсутність чіткої ієрархії обумовлюють недостатню сформованість ціннісного стрижня особистості, що сприяє розвитку нестійкої акцентуації характеру в юнацькому віці. Наявність розбіжності між декларованими та реально діючими цінностями сприяє підвищенню психічної напруги і може викликати невротичний розвиток особистості.

На нашу думку, саме ці тенденції, як експериментальні здобутки, безперечно мають суттєве значення для психолого-педагогічної практики в роботі з молоддю і мають бути врахованими у побудові навчально-виховного процесу.

У третьому розділі автор подає програму та опис результатів формуючого експерименту.

Суттєвим інноваційним результатом дисертаційного дослідження є побудована дисертанткою типологія, яка демонструє стійкі та кризові етапи морального становлення і дозволяє визначати “зону найближчого морального розвитку” особистості. Ця типологія покладена в основу ціннісно-морального консультування (психолог допомагає клієнту досягти вищого морального рівня шляхом роботи з його ціннісно-смісловою сферою).

В дисертації доведена ефективність методів ціннісно-морального розвитку (індивідуальної психокорекційної роботи та групового тренінгу ціннісно-морального розвитку). Автор продемонструвала, яким чином психологічний вплив на ціннісно-сміслову сферу особистості дозволяє формувати моральні якості, здатність до морального вибору.

Аналіз результатів формувального експерименту засвідчив правильність сформульованої на початку гіпотези і підтвердив ефективність авторської моделі ціннісної детермінації морального становлення особистості в юнацькому віці. З цієї

точки зору, дисертаційне дослідження Н.В.Павлик має незаперечну теоретичну та практичну значущість.

На основі результатів формувального експерименту були розроблені методичні рекомендації щодо оптимізації морального становлення сучасної молоді, які призначені для практичних психологів і соціальних працівників закладів освіти і розкривають напрями роботи щодо морального розвитку юнацтва та форми її реалізації.

Основними напрямками психологічної роботи з молоддю, які забезпечують психогігієнічний вплив є: культурно-освітній (підвищення рівня моральної просвіти юнацтва); психолого-екологічний (формування дбайливого, ціннісного ставлення до внутрішнього світу інших людей); мотиваційно-розвиваючий (стимулювання мотивації морального розвитку); виховуючо-поведінковий (допомога в ціннісно-моральному самовизначенні, у знаходженні позитивного досвіду реалізації духовних цінностей, в апробації адекватних форм моральної поведінки); психокорекційний (психолого-консультативна і психотерапевтична робота з молоддю); психолого-профілактичний (профілактика девіацій морального становлення й деструктивного особистісного розвитку).

Ми згодні із основними висновками дослідження, які полягають у тому, що особливості ціннісної детермінації морального становлення особистості в юнацькому віці проявляються у диференційованості та стійкості ціннісної структури, пріоритеті духовних цінностей над дефіцитарними, узгодженості декларованих та діючих цінностей; а психологічну допомогу особистості доцільно здійснювати в процесі ціннісно-морального консультування та тренінгу шляхом осмислення наявної ціннісної системи, засвоєння буттєвих цінностей та покладення їх в основу саморозвитку і моральної поведінки особистості в юнацькому віці.

Автореферат підготовлено відповідно до вимог ВАК України. Його змість повністю відповідає тексту і висновкам дисертації.

Основні положення дисертаційного дослідження викладено у 7 наукових публікаціях, в тому числі 5 статтях, надрукованих у фахових виданнях, рекомендованих ВАК України для спеціальності 19.00.07.

Загальна позитивна оцінка рецензованої дисертації не виключає окремих недоліків та побажань:

1. Попри те, що тема дослідження охоплює тільки явище ціннісної детермінації морального становлення особистості, дисертантка поширює розгляд ціннісної детермінації не тільки на моральне становлення, а й на особистісний розвиток (конструктивний та деструктивний). Це дуже цікава й важлива проблема, але вона виходить за межі поставленої мети та завдань.
2. В констатувальному експерименті наведено опис багатьох психічних явищ, дослідження яких не було зазначене в завданнях (це стосується динаміки ціннісних орієнтації, ціннісної спрямованості тощо).
3. Теоретична частина дисертації перенасичена різноманітними ґрунтовними концепціями, що ускладнює сприйняття основної ідеї дослідження.
4. Дослідження виграло б у разі його спрощення, сконцентрованості навколо одного-двох концептуальних положень.
5. З позиції зауважень до оформлення дисертації констатуємо незначне перевищення обсягу роботи згідно с вимогами до оформлення дисертаційних робіт ВАК України.

Ці зауваження не ставлять під сумнів позитивну оцінку дисертаційного дослідження Н.В.Павлик "Ціннісна детермінація морального становлення особистості в юнацькому віці". Вважаємо, що роботу виконано на високому фаховому рівні. Її автор продемонструвала наукову зрілість, широту охоплення проблематики. Дисертація є гідним вкладом у вітчизняну психологію, відповідає вимогам ВАК, а отже Павлик Наталія Василівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – "Педагогічна та вікова психологія".

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор, заступник директора з науково-експериментальної та організаційної роботи Інституту

С.І.Болтівець

психології імені Г.С.Костюка АПН України